

YERALTINDA BAŞKA BİR İSTANBUL!

Halil ERDOĞAN

Khas mezunu

Toprak altından gelen uğultulara kulak verdik. Çocukluğumuzda, daha tok ve derinden gelirdi o sesler. Bizden öncekiler yan odadaki tıkırtı gibi duymış sesleri. Daha öncekiler ise insan sureti gördüğünü düşünmediğimiz mekânları görmüş. Sütunlu, kubbeli karanlık batıklardan geçip insan bedeninin ancak geçebildiği dehlizlerde, bizim bugün arşivlerde ya da bir umut göçük başlarında aradığımız ikinci şehri aramak için yola koyulmuşlar...

Neresidir İstanbul? Hemen hemen her milletten insanın yaşayıp, mutluluk ve acılar çektiği, kimi zaman öldürüldüğü kimi zaman adım adım keyfini çıkardığı belki de 8 katlı bir şehir... Bu apartman şehrin en üst katında yaşayan son neslin, alt komşusunu merak eden çocuğuyum ben. Annesinin, babasının iyi gözle bakmadığı o alt komşuyu görmek isteyen, ailenin tek ferdiyim.

Her Şey O Kuyu ile Başladı!

Suriçi'nde doğdum. İlkokulum, lisem, üniversitem, hepsi Suriçi İstanbul'undaydı. Hatırladığım bu çeyrek asırlık dönemin bir diliminde, henüz ilkokul çağında bir çocukken, Edirnekapı'daki Aya Yorgi Kilisesi'nin avlusunda komşuluk münasebetiyle vakit geçirirdik. Bu avluda bulunan kuyunun başında, kilisenin zangoç ya da papazından "kuyunun eski bir İstanbul yer altı yolundan biri olduğu" hikâyesini dinlerdim. Efsaneler öyle yayılıyordu ki mahalledeki çocuklar "o kuyu kapağından girdikten sonra denizin altından geçerek Üsküdar'a kadar gidilebileceğini" iddia ediyordu. Aynı avlunun bir başka noktasında, yer altına bir giriş daha vardı. Demir kapağı kaldırılınca merdivenimsi bir eğimle aşağı iniliyordu. Burası avlunun kullanılmayan kısmında kaldığı için kuyu kadar ilgi gösterilmemişti. Belki de alt komşu merakı burada başladı bende. Yolculuğa o iki kapıdan da başlayamadım. Papaz ve zangoçların anlattığının dışında, o iki girişin İstanbul'un yer altı yollarından biri olduğunu hiçbir zaman ispat edemedim. Yerin altıyla tanışmam da kademe kademe oldu.

Kırk Odalar Çıkmazı

Ortaokul döneminde ise okulumuz ve semtimizde “Kırk Odalar” efsanesi yaygındı. İstanbul'un fethi sırasında öldürüldüğü kabul edilen Son Doğu Roma İmparatoru XI. Konstantin Dragazes'e dair onlarca efsaneden biri, Dragazes'in hazinesinin Ayvansaray ile Edirnekapı arasında bulunan burçlardan birinin içine gömülü olduğuydu. O dönem, Ayvansaray - Edirnekapı arasındaki sur silsilesinde henüz hiçbir restorasyon çalışması başlatılmamış, bölge adeta kaderine terk edilmişti. Bu nedenle gönlünce araştırma yapmak, üstü toprakla kapanmış taşların altını üstüne getirmek mümkündü. Bunun bir de bedeli vardı. Bakımsız surların, burçların dayanıksız taşlarına basarak kaymak ya da herhangi bir taş parçasının başına düşme tehlikesiyle de karşı karşıya kalmak bu bölgede işten bile değildi.

Belki o hazineyi bulmak değildi amaç. Belki de görsem yeterdi. Göreyim, sonra herkese övüne övüne anlatayım “Konstantin'in hazinesini buldum” diye. Benim çaba ve girişimlerle ortaokuldaki tarih öğretmenim, 6 arkadaşım ve ben mini bir geziye çıkardık. Bu hikâye de bizi götürdüğü Tekfur Sarayı'nda başladı. Önce saray yakınlarındaki Kırk Odalar Çıkmazı'ndan geçildi. Ardından Suriçi İstanbul'un sınırında bulunan o heyecan verici yapıya ulaştık. Tekfur Sarayı'nı gördüğümde aklıma gelen ilk şey, balkonun denize doğru bakmadığıydı. Biz olsaydık -bugünkü bakış açısıyla- sarayın o balkonunu denize karşı inşa eder, hatta balkon küçük gelir, onu terasa çevirirdik. Belki yüzlerce kişi daha önceden benim aradığım şeyi bulmaya, benim yaşamak istediğimi yaşamaya geldi. Belki onlar umutla gelip sükutu hayalle gittiler.

Buraya gelirken Kanuni Sultan Süleyman Devri'nde İstanbul'da bulunmuş olan Avusturyalı diplomat Ogier Ghislain de Busbecq geldi aklıma. İsmi bilmiyordum da burasıyla ilgili dinlediğim hikâyelerin anahtar kelimelerini birleştirip çok sonra bellemişim onu. Ta Avrupa'dan hayatında hiç görmediği bir hayvan olan zürafayı o dönem burada bulunan hayvanat bahçesinde görmeye gelmiş. O gelmeden birkaç gün önce zürafa ölüvermiş. Zürafayı görmek için yanıp tutuşan Busbecq, Saray'dan aldığı özel izinle hayvanın gömülü olduğu yeri lağımçı ve yeniçerilere kazdırarak leşini de olsa zürafayı görmüş. Buraya kadar kesin bilgi, bundan sonrası da zamanla çeşitli rivayetlere dönüşmüş. Kazılan yerin altından merak uyandıran parçalar çıkınca Busbecq'in merakı zürafadan buraya kaymış. Ancak daha ileri gitmesine izin verilmemiş. Anlatılana göre leşin gömülü olduğu yerin altında bir dehliz varmış ve bu dehliz hakkında bugüne kadar çok sayıda hazine hikâyesi uydurulmuş.

Avlusundan heyecanla girdiğimiz, yaklaşık 10 asırlık bu yapıyı incelemeye üst katından başladım. Ana mekânı gördüm. Taş zemin yoktu, toprak dolmuş zemin engebeli haldeydi. Öğretmen, göçük ve diğer tehlikeler nedeniyle önce girilecek, bakılacak yerleri kontrol edeceğini, ardından bize izin vereceğini söyledi. Sözünü dinledik. Yanımda getirdiğim 50 santimlik tahta cetvelimle merak ettiğim yerlere birkaç kez vurdum ama bu beni tatmin etmemişti. Bu kez alt kata indim. Her yeri, ayaklarımla sertçe vurarak yokluyordum. Avluda bir bölgeyi ayağımla yokladığım sırada buranın diğer bölgelere göre daha tok bir ses çıkardığını fark ettim. Öğretmenime sordum; göçük, ya da üstü kapatılmış bir mahzen olabileceğini söyledi. Hayal kırıklığına uğradım diye düşünürken saraydan çıktıktan sonra kemerli bir giriş gördüm. Arkadaşlarımla da verdiği cesaretle oraya girdik. Burası, az önce

ayaklarımla yokladığım yere bağlanıyordu muhtemelen. Gizli ve daha önce kimsenin fark etmediği bir geçit değildi elbette. Ancak buranın bir yeraltı yoluna bağlandığına dair önemli fikirler veriyordu. Onu da birkaç yıl sonra Tekfur Sarayı'nın sadece birkaç yüz metre aşağısında bulunan Anemas Zindanları'nda buldum.

Dinamolu Fenerle Anemeas Zindanları'nda

Polonya Pazarı'ndan bir dinamolu fener almıştım. Karanlık sokaklar haricinde kullanmak nasip olmadı. Zaten profesyonel anlamda fener kullanabileceğim bir alan yoktu. Ta ki birkaç arkadaşım ile Anemas Zindanları'na girmeye karar verene kadar. Tekfur Sarayı'nın da dahil olduğu Blaherne Saray Kompleksi'nin bir parçası olan Anemas Zindanları, bugün Ayvansaray metrobüs durağının bulunduğu noktanın çaprazında kalıyor. 90'ların ortasında küçük çaplı pikniklere, 2000'lerin başında ise üzerinde kurulan kafeye oturmaya gittiğimiz, ancak tarihi varlığından aklımız ermeye başladığı dönemde haberdar olduğumuz bu yapı, aslında âdeta bir zulüm binası. İçerisinde Doğu Roma ve Bizans döneminde belki binler belki de onbinlerce kişi işkence görerek ölmüş. İsmi ise I. Aleksios Komnenos'a suikast girişimi planı yaparken yakalanarak buraya hapsedilen Arap asıllı Doğu Roma askeri Mikhael Anemas'tan alıyor. Unutmadan; Anemas Zindanları'nın başta Cüneyt Arkın ve Serdar Gökhan'ın rol aldığı tarihi filmler olmak üzere birçok filmde plato olarak kullanıldığını ekleyelim.

Zindanın demir giriş kapısının anahtarı ya kafe sahibinde ya da zindanın yanı başındaki Mimar Sinan yapımı İvaz Efendi Camii'nin imamında bulunuyordu. Günlerden birinde o kapıyı açtık. Ayasofya'da ikinci kata çıkan merdivenleri gidenler bilir. Hemen hemen aynı şekilde zindanın soğuk ve nemli ortamına indik. Kısa bir süre sonra karanlığın ardından hücrelerin olduğu bölüme ulaştık. Tabii ki kimsenin girmeyeceği yerlerdi hedefimiz. Restorasyondan önce hem tehlikeli hem de denetimsiz olan dehlizlerden ikisini denedik. Biri, tahmin ettiğim gibi birkaç yıl önce Tekfur Sarayı'nda gördüğüm üstü kapalı mahzene bağlanıyor olabilir. Bir süre ilerledikten sonra bu yolun önce boş ve tabanı bir hayli alçakta olan bir odaya çıktığını fark ettik. Sonunu getiremedik o dehlizin. Bir diğeri ise zindanın kuzey tarafındaki avluya çıkıyordu. Bu zindandaki dehlizlerin bir koldan Ayasofya'ya kadar gittiği, bir başka koldan da Haliç'e kadar indiği rivayet ediliyor. Tabii bu rivayetler gerçek olsa dahi bugün kazılan temeller ve bakımsızlıktan oluşan göçükler nedeniyle birçok bağlantının geçişi kapanmış durumda.

Hevesle başlayan, heyecanla süren bu yolculuklara yenisini eklemek zor değildi, zor olmadı da. Bir gün Kadir Has Üniversitesi'nde okumak nasip oldu. Rezan Has Müzesi bu anlamda birçok gencin ufkunu açtı. 10 asırlık Seferikoz Sarnıcı, İstanbul'un yer altını tanımak isteyenler için örnek niteliğinde. Ayrıca bu kadim yapının da diğer Roma - Bizans yapılarıyla - bugün olmasa da - bağlantısı olduğu açık.

Başta Sultanahmet olmak üzere, Zeyrek olsun, Süleymaniye olsun, Balat ya da Ayvansaray olsun Suriçi'nin birçok bölgesinde henüz ayak basılmamış karanlık bölgeler var. Bize düşen, altını üstüne getirmeden, altını üstünü keşfetmek.

Köşe başından dön, viraneden içeri gir ve yeni bir İstanbul daha keşfet...